

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Анотація. У статті розглядається проблема формування професійної компетентності випускника вищого навчального закладу з позицій акмеологічного підходу. Висвітлюються поняття «акмеологія», «компетентність», «ключові компетентності». Пропонується структура професійної компетентності випускника вищого навчального закладу.

Ключові слова: акмеологія, компетентність, професійна компетентність, ключові компетентності, зміст вищої освіти.

Аннотация. В статье рассматривается проблема формирования профессиональной компетентности выпускника высшего учебного заведения с позиций акмеологического подхода. Рассматриваются понятия «акмеология», «компетентность», «ключевые компетентности». Предлагается структура профессиональной компетентности выпускника высшего учебного заведения.

Ключевые слова: акмеология, компетентность, профессиональная компетентность, ключевые компетентности, содержание высшего образования.

Annotation. The article dwells on the problem of graduates' professional competence formation. Activity approach was used to show competence concept. We consider core notions of the competence as well as offer the structure of graduates' professional competence.

Key words: competence, professional competence, competence concept, upgrade the higher education

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення в українській державі, духовне відродження нації потребує активізації процесу розвитку особистості. Загально відомо, що пріоритетна місія у формуванні людського капіталу покладається на освіту. Серед нових наукових напрямів, що дають змогу ефективно вирішувати цю проблему, зокрема покращити підготовку майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі, доцільно виділити акмеологію як нову галузь наукових знань, що утворилася й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину («акме» - вершина, пік). Поняття «акме» - це вищий для кожної людини рівень розвитку її фізичного здоров'я, розуму, почуття, волі, що взаємодіють таким чином, що вона досягає

найбільшого результату, виявляючи себе як індивід, як особистість і як суб'єкт діяльності. Акмеологія вивчає умови й закономірності просування людини до вершин професійної діяльності і до зрілості особистості. Головною акмеологічною проблемою є аналіз того, як відбувається рух шляхом самовдосконалення, як відбувається формування професійної направленості, розвиток здібностей до діяльності, стимулювання розвитку професійної компетентності. До вершин майстерності акмеологія відносить такі фактори саморуку: суб'єктивні (мотиви, направленість, здібності, професійні дії та вміння), об'єктивні (середовище, яке може бути більш чи менш продуктивним), суб'єктивно-об'єктивні (пов'язані з іншими людьми).

Метою статті є розгляд формування професійної компетентності, що має здійснюватися у процесі підготовки фахівця у вищому навчальному закладі з позиції акмеологічного підходу.

Виклад основного матеріалу. Особливістю акмеологічного підходу до покращення підготовки фахівців у вищому навчальному закладі є його спрямованість на самовдосконалення особистості в освітньому середовищі, саморозвиток та просування майбутнього випускника від однієї вершини професійного, духовно-морального та фізичного розвитку до іншої. На відміну від пануючої раніше думки, що справжнім професіоналом може стати особистість, яка розвивається виключно як суб'єкт праці, Г.С. Данилова [1] вважає, що чим вищий рівень професіоналізму, тим більше в ньому індивідуального й особистісного.

Акмеологічний підхід, на нашу думку, конкретизує ідею гуманізації освіти, засади сучасної ідеології виховання у вищому навчальному закладі, спрямованих на досягнення подвійної мети: підготовку до майбутньої професійної діяльності та морально-духовне виховання особистості студента, що формує її духовний світ.

Узагальнена (еталонна) модель професійної компетентності випускника вищого навчального закладу представлена у вигляді складової галузевого стандарту вищої освіти - освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця.

Вона передбачає ідеальний кінцевий результат, тобто підготовку спеціаліста, який опанував необхідні знання, уміння, навички творчої діяльності, має відповідний світогляд та ерудицію, інтелектуальний рівень, набув навичок самоосвіти, у якого сформовані професійні якості, моральна, естетична, екологічна культура.

У словнику «Професійна освіта» [2] компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) визначена як сукупність знань та умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію.

Вітчизняні дослідники В.В.Олійник, В.І Маслов, Л.І.Даниленко, І.Ф Жерносек [3] та ін. визначають професійну компетенцію як інтегральну якість особистості, що має свою структуру та дозволяє фахівцеві у найбільш ефективний спосіб здійснювати свою діяльність, а також сприяє його саморозвитку і самовдосконаленню

Компетентності є динамічною комбінацією знань, умінь, навиків і здібностей. Формування й розвиток компетентностей є метою освітньої програми. Компетентності формуються в різних розділах курсу навчання і оцінюються на його різних стадіях. Вони можуть поділятися на компетенції, що відносяться до предмету навчання (професійні), й загальні компетенції (не залежні від змісту програми навчання) [Глосарій термінів європейської вищої освіти].

Компетентність за діяльнісного підходу розглядається як: а) більш загальна підготовленість до дій; б) можливість установлювати зв'язки між знаннями й уміннями (діями) в специфічній ситуації. Отже, компетенція – це те, що породжує вміння, дію [4].

Російські дослідники [5] зауважують, що не слід протиставляти компетентності знанням, умінням та навичкам. Поняття компетентності містить їх у собі, але воно охоплює не тільки когнітивний і операціонально-технологічний, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий складники.

На відміну від знань, умінь, навичок, що передбачають дію за зразком, за аналогією, компетентність передбачає досвід самостійної діяльності на основі універсальних знань. Компетентність – це здатність (уміння) діяти на основі здобутих знань [6].

Проведений аналіз наукової літератури та нормативно-методичних джерел [7-11] дозволяє нам зробити висновок, що професійну компетентність випускника вищого навчального закладу, урахувавши акмеологічний підхід до її формування, можна визначити сукупністю наступних складових: загальнокультурної, громадянської, функціональної, мотиваційної, соціальної.

Загальнокультурна компетентність включає духовно-ціннісні орієнтири особистості, її гуманістичний світогляд, моральні та етичні принципи; передбачає оволодіння вмінням аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної та світової культури, розробляти й реалізовувати стратегії діяльності в умовах міжкультурної взаємодії; знання рідної та іноземних мов. На нашу думку, дуже важливою характеристикою особистості є її моральна стійкість, яка дозволяє зберегти психічне здоров'я й не зламатися в умовах несприятливого соціуму. Акмеологічний підхід, що орієнтує особистість на постійний саморозвиток і найвищі досягнення, водночас і передбачає врахування «психічної ціни» високих досягнень.

Громадянська компетентність - це вміння орієнтуватися в проблемах сучасного суспільно-політичного життя та визначати власну позицію; виконання громадянських обов'язків у межах місцевої громади, держави та її політичних інститутів; здатність до активної, відповідальної та ефективно реалізації громадянських прав та обов'язків заради розвитку демократичного суспільства; здатність захищати інтереси держави, виконувати конституційні обов'язки та дотримуватися норм законодавства, орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній ситуації, розуміти місце і статус України в сучасному світі.

Функціональна компетентність містить:

- вміння оперувати знаннями в навчанні, професійній діяльності та житті загалом;
- здатність адаптуватися до зростаючих потоків інформації, розуміти необхідність професійної мобільності;
- вміння використовувати джерела інформації; комп'ютерні навички та здібності інформаційного управління;
- вміння планувати, контролювати та оцінювати роботу.

На нашу думку, високий рівень функціональної компетентності передбачає креативність (готовність до творчості) фахівця, яка розглядається нами як вищий рівень інтелектуальної активності мислення, як потрібнісно-перетворююче ставлення особистості до дійсності, яке проявляється як інтегральна характеристика особистості. Креативність наявна в інтелектуально-творчій ініціативі фахівця, широті асоціацій, швидкості, гнучкості й оригінальності його мислення, динамізмі психічних процесів, у готовності й високій мотивації до творчої діяльності.

Мотиваційна компетентність передбачає вміння визначити власні цілі, переборювати труднощі в діяльності, а також здатність навчатися протягом життя, вміння досягати успіху в житті. У вищому навчальному закладі, на нашу думку, дуже важливим є формування позитивного відношення до обраної професії й об'єкта майбутньої праці на рівні стійких інтересів і нахилів, надання знань про обрану діяльність та первісних умінь для творчого розв'язання задач, з позицій акмеологічного підходу цей вид компетентності передбачає розвиток спеціальних здібностей в обраному виді діяльності і якостей особистості для їх реалізації, а також емоційно-вольової сфери, яка знаходить свій вираз у саморегуляції власних дій, самоосвіті і самовихованні.

Соціальна компетентність розглядається нами як складна система відношень особистості фахівця (до суспільства, праці, самої себе). Вона включає здатність майбутнього випускника до співробітництва та взаєморозуміння, вміння брати на себе соціальні та етичні зобов'язання, дотримання етики ділового спілкування. Вважаємо за доцільне виокремити в

соціальної компетентності майбутнього фахівця вміння нести відповідальність за діяльність організації, в якій він буде працювати.

Розглядаючи зв'язок професійної компетентності зі структурою змісту вищої освіти, що побудований у сучасних стандартах вищої освіти за галузевим принципом, ми приєднуємося до думки О.В. Овчарук [12] і вважаємо, що він має бути подібним за структурою до соціального досвіду та містити такі компоненти:

- досвід пізнавальної діяльності, зафіксований у вигляді її результатів – знань;
- досвід здійснення відомих способів діяльності – у вигляді умінь і навичок діяльності за зразком;
- досвід творчої діяльності – у формі вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях;
- досвід емоційно-ціннісних стосунків, ставлення – у формі особистісних орієнтацій.

Проаналізувавши висновки експертів, які здійснювали експертизу Проекту державних стандартів у рамках проекту ПРООН «Інновація та оновлення освіти для покращення добробуту та зниження рівня бідності» (2002-2003рр.), ми вважаємо, що модернізація змісту вищої освіти, ураховуючи її спрямованість на саморозвиток та просування майбутнього випускника від однієї вершини розвитку до іншої, має ґрунтуватися на відмові від так званої енциклопедичності змісту, передбачати орієнтацію на довготермінове засвоєння знань тільки високого рівня узагальненості, які є основою для формування ключових компетентностей випускників та можливостей їх подальшого неперервного навчання.

На нашу думку, ключові компетентності, яким властиві поліфункціональність, міждисциплінарність, багатокomпонентність, спрямування на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції є інтегральною характеристикою якості підготовки студентів до майбутньої фахової діяльності. Вони характеризують їх здатність до

осмисленого використання знань, умінь, навичок, ставлень до кола професійних завдань. Досягнення найвищого рівня розвитку професійної компетентності випускника вищого навчального закладу є головним завданням сучасної освіти.

Запровадження компетентнісного підходу до модернізації змісту вищої освіти потребує формування переліку й змісту ключових компетентностей випускників вищих навчальних закладів, які мають бути відображені в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця; установлення відповідності компетентностей з окремими дисциплінами; відбору змісту дисциплін, який може забезпечити формування компетентностей; розробки системи контролю за їх формуванням. При оцінюванні професійної компетентності майбутнього фахівця акмеологічний підхід передбачає врахування постійної специфічної мотивації до високопродуктивної діяльності, до висхідного саморозвитку.

Висновки

Отже, вимоги часу, спрямовані на необхідність досягнення найвищих результатів у професійної діяльності особистості, передбачають спрямованість освітньої діяльності на самовдосконалення особистості майбутнього фахівця, перехід від знаннєвої до особистісно-орієнтованої (компетентнісної) парадигми вищої освіти. Перспективність акмеологічного підходу до формування професійної компетентності випускника вищого навчального закладу полягає в тому, що він орієнтує особистість на постійний саморозвиток і просування до вершин професійного, духовно-морального та фізичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилова Г.С. Акмеологія і професіоналізм в умовах глобалізації. Акмеологія – наука XXI століття : Мат. міжн. наук.-практ. конф. / Г.С. Данилова. – К. : КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2005. – 412 с.
2. Професійна освіта: словник [навч. посіб.] / Уклад. С.У. Гончаренко та ін./ За ред. Н.Г.Ничкало. – К., 2000. – 380 с.

3. Система педагогічної освіти та педагогічних інновацій : Зб. наук. пр. – Київ-Полтава, 2002. – 101 с.
4. Шишов В. Понятие компетенции в контексте качества образования / В. Шишов // Стандарты и мониторинг в образовании. – 1991. – №7. – С. 82-83.
5. Стратегия модернизации содержания общего образования : Материалы для разработки документов по обновлению общего образования. – М., 2001. - С. 12-13.
6. Краевский В.В., Хуторской А.В. Предметное и общепредметное в образовательных стандартах // Педагогика. – 2003. - №2. – С.3-10.
7. Інформаційний збірник МОН України. - №1-2. - 2004.
8. Гушлевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / І. Гушлевська // Шлях освіти. - 2004. - № 3. – С. 22-24.
9. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. – СПб.:Питер, 2000. – 236 с.
10. Уткин Э.А. Мотивационный менеджмент. – М. : ЭКМОС, 1999. – 256 с.
11. Система педагогічної освіти та педагогічних інновацій : Зб. наук. пр. – Київ-Полтава, 2002. - 101с.
12. Овчарук О.В. Результаты емпіричних досліджень серед педагогічної громадськості щодо перспектив запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 63.